

RESSENYES COLLECTIVES

Flos sanctorum o Vides dels sants pares. Legenda aurea en català

JOAN CASTAÑO
Universitat d'Alacant
castanyoj@gmail.com

GARCIA SEMPÈRE, MAS I MIRALLES & PERUJO MELGAR (2022): Marinela Garcia Sempere, Antoni Mas i Miralles i Joan M. Perujo Melgar (eds.), *Flos sanctorum o Vides dels sants pares. Legenda aurea en català* (vols. I-1 i I-2), Barcelona: PAM; «Textos i estudis de la cultura catalana» 250-251.

La literatura hagiogràfica tingué una presència fonamental en la baixa edat mitjana amb temes, llegendes i ensenyaments que perduraren fins l'edat moderna quan la Contrareforma els va reelaborar. Les vides de sants eren històries molt conegudes per tothom, amb parts que provenien dels primers temps del cristianisme, i que passaren de generació i influència en la literatura, en les arts plàstiques, en la religiositat popular i, en general, en tota la cultura del moment.

Entre les recopilacions o llegendaris de vides de sants més coneguts i més difosos per tota Europa hi ha la *Legenda aurea* o *Flos sanctorum*, de Jacobus de Voragine (1226/1230-1298), frare dominic que arribà a ser bisbe de Gènova, escrita en llatí, en una primera versió, cap a l'any 1260. D'aquesta obra, amb prop de dos-cents capítols dedicats a vides de sants, però també a festes cristològiques, mariològiques i eclesiàstiques, se'n conserven més d'un miler de manuscrits, així com nombroses traduccions en llengües vernacles. L'estructuració de la *Legenda aurea* en capítols ordenats segons el calendari litúrgic està pensada per afavorir la tasca dels predicadors a l'hora de construir els seus sermons. Així, en cada vida de sant trobem, generalment, l'etimologia simbòlica del seu nom, episodis de la seua existència, fins i tot de la infantesa i joventut, el relat detallat de la seua persecució, tortura i martiri, i miracles efectuats per la seua intersecció després de mort.

Pel que fa a la traducció del *Flos sanctorum* al català, els editors de l'edició que ara ens ocupa posen de manifest que es tracta d'una traducció molt pròxima a la

primera versió del text llatí, que pot datar-se, segurament, a finals del segle XIII, època immediata a la redacció original de Voragine. D'aquesta primera versió han perviscut cinc manuscrits més o menys complets, molts d'altres fragmentaris i edicions —dues incunables— que arriben fins el segle XVI. L'extensió i el nombre de testimonis conservats fan d'aquesta traducció catalana un autèntic monument literari i lingüístic de primer ordre, que forma part, com ja s'havia dit, d'un sector de la literatura que influeix poderosament en tota la història cultural i de pensament d'Europa.

Els textos conservats d'aquesta primitiva versió són l'anomenat manuscrit de París, del segle XIV, custodiat a la Biblioteca Nacional de França a París, que va ser editat amb el títol de *Vides de sants rosselloneses* (1977); el manuscrit de Barcelona, de finals del segle XIV o principis del XV, conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona; el d'El Escorial, de la primera meitat del segle XIV, de la Biblioteca del Monestir d'El Escorial, que s'edita ara per primera vegada; el de Vic, del segle XV, custodiat a l'Arxiu episcopal de Vic i publicat amb el títol de *Llegendes àuria* (1976); i, finalment, el manuscrit de Madrid, de la segona meitat del segle XIV, incomplet i conservat en la Reial Acadèmia de la Història. D'altra banda, existeixen vuit edicions impreses datades entre 1490 i 1575. Les dues més antigues, incunables de 1490-1496 i 1494, han estat estudiades i editades per Hèctor Càmara i Sempere en la seua tesi doctoral (2013), de la qual ja havia avançat els capítols dedicats a les festes de la Mare de Déu.

Voragine va prosseguir revisant l'obra al llarg de tota la vida, de manera que, a més de la primera branca esmentada, existeix una segona branca, fruit d'aquestes revisions posteriors continuades, amb una evolució constant que, habitualment, es data en 1298, any de la mort de l'autor. D'altra banda, a cada còpia, a cada traducció que es feia de l'original s'anava reconfigurant l'obra com a resultat de l'enorme difusió que va tenir.

Com hem dit, en el *Flos sanctorum* ara publicat s'analitza i s'edita el manuscrit de la Biblioteca d'El Escorial (sig. N-III-5), fins ara inèdit, que és especialment interessant per les diferències que presenta respecte al de París, per l'estreta relació que mostra amb el de Vic i amb la tradició impresa posterior, i per la riquesa de la llengua utilitzada. El volum I-1 aporta un estudi introductor i basat en els primers cinquanta-dos capítols, així com l'edició dels seus primers catorze capítols, que corresponen a l'Adveniment del Nostre Senyor, sant Andreu, sant Longí, santa Bàrbara, sant Nicolau, santa Llúcia, sant Tomàs apòstol, la Nativitat de Nostre Senyor, santa Anastasia, sant Esteve, sant Joan, els sants Innocents, sant Tomàs de Canterbury i sant Silvestre. D'altra banda, al volum I-2 es continua l'edició dels capítols a partir del quinze, de manera que s'inicia amb el corresponent a santa Coloma i segueix amb les festivitats de gener, febrer i març, per acabar amb la Passió de Jesucrist. Conclou el volum amb l'inici de les festes pròpies del temps de la Reconciliació, començant per la Resurrecció de Jesucrist, que és l'última que figura en aquest segon volum publicat.

L'estudi introductori que inicia l'edició presenta dues parts. La primera està dedicada a presentar-nos la *Llegenda àuria* en general, i el *Flos sanctorum* en català i les seues versions en particular. En comparar el manuscrit d'El Escorial amb la resta de les traduccions i dels manuscrits en llatí, es conclou que els textos catalans solen seguir un model llatí més proper a la primera versió de l'obra de Voragine, tot i que, en alguns capítols segueixen la segona de les versions indicades, de manera que, en aquests primers capítols difereixen molt les dues branques. Tot i que no hem sabut trobar un pla general de l'edició on s'especifiquen els volums que la formaran ni la distribució d'aquests, sí s'aferma que, en entregues posteriors, s'ampliarà aquest estudi a la resta dels capítols de les *Vides dels sants pares*.

La segona part de l'anàlisi preliminar està dedicada a estudiar el context sociolingüístic de l'època del manuscrit ara editat. Queda clar que la irrupció de les llengües vernacles al segle XIII desplaçaren el llatí i feren produir gran quantitat de traduccions, fenomen que s'explica per dos motius fonamentals. D'una banda, per poder accedir a les obres una major quantitat de lectors. I d'altra, perquè l'estructura de la llengua romanç permetia fomentar altres potencialitats culturals. És en aquest context on hem d'entendre la traducció catalana del *Flos sanctorum*, en una nova concepció on era fonamental que les traduccions afegiren també capítols dedicats a sants de la zona on es feia la nova versió del text, de manera que resultara més pròxima.

L'estudi lingüístic ens mostra les característiques especials del manuscrit, cosa que permet determinar els fragments que són traducció directa del llatí i els que estan fets a partir d'altres traduccions intermèdies. També les variacions diacròniques, així com la participació de diverses mans, cosa lògica en una obra tan extensa. L'estudi de la llengua es centra en la grafemàtica, la morfologia i el lèxic emprats i permet datar amb prou seguretat el manuscrit. Així, els editors conclouen que aquest text de la Biblioteca d'El Escorial va ser copiat en algun *scriptorium* monacal durant la primera meitat del segle XIV en una zona lingüística del nord. La llengua utilitzada pretén adoptar ja les formes més innovadores amb la voluntat d'oferir una versió més llegidora i d'acurtar les distàncies entre el text escrit i els possibles lectors o oients d'aquell panorama medieval. Es detecta, per tant, que la traducció va ser feta en un context d'aparició de noves estructures socials i de creació de nous marcs identitaris.

Abans d'iniciar-se l'edició dels diferents capítols del *Flos sanctorum*, se'ns mostren també els criteris emprats. Com assenyalen els editors, el text d'El Escorial és el representant més antic d'una branca textual que anomenen El Escorial - Vic i constitueix la base de la tradició impresa en els segles XV i XVI de la traducció catalana. Es tracta d'un manuscrit molt complet, amb diferències significatives respecte a l'altra branca textual París-Barcelona i, en general, «presenta un text acurat» (p. 123). S'especifica que en aquest manuscrit d'El Escorial manquen sencers els capítols que van del 53 al 63 i que els 52 (Resurrecció del Nostre Senyor) i 64 (Invenció de la santa Creu) estan incomplets, segurament per la falta d'un

quadern o més en el procés de còpia o en el mateix original copiat. Manquen, per tant, els capítols dedicats als sants del mes d'abril. En l'actual edició s'han completat el paràgrafs que faltaven dels capítols 52 i 64 amb el manuscrit de Vic. I els capítols que manquen sencers s'inclouen en un annex al final de l'obra, a partir també del manuscrit de Vic. Per últim, s'adverteix que s'utilitzen en l'edició dos tipus de notes a peu de pàgina. Unes d'aparat crític, amb les variants respecte als altres testimonis conservats, però sense incloure les varietats gràfiques i morfològiques del text. I altres de caràcter contextual, que apareixen al final de cada capítol «i que serveixen per a identificar les festivitats, els sants, els personatges històrics i els llocs esmentats. Aquestes notes provenen majoritàriament de l'edició de Càmara (2013)» (p. 127).

Ens trobem, per tant, davant d'una obra ben meritòria que ens dona a conèixer, amb rigor i profunditat, un dels manuscrits inèdits de la traducció catalana de la *Llegenda àuria*. Una traducció considerada molt primerenca i propera al text llatí i, per tant, un exponent important dels primers temps de la literatura catalana. Com indiquen els responsables, l'estudi i l'edició de la resta de capítols del *Flos sanctorum o Vides dels sants pares*, com també l'atenció a capítols de manera individualitzada, que s'aniran publicant en volums posteriors, «permetrà poder conèixer millor aquesta traducció catalana tan complexa i alhora tan rica lingüísticament» (p. 69). Tot dins d'un esplèndid projecte editorial de les PAM, que va ser un dels últims iniciat personalment pel benvolgut i enyorat pare Massot que, malauradament, no l'ha pogut veure completat.

Vocabulari de la llengua catalana medieval

GLÒRIA RIBUGENT GUBAU

Universitat de Barcelona
gloriaribugent@ub.edu

COLÓN (2022): Germà Colón Domènech (dir.), *Vocabulari de la llengua catalana medieval, de Lluís Farauo de Saint-Germain: una selecció*, Maria-Pilar Peera i José Enrique Gargallo (eds.), Barcelona: IEC, Secció Filològica; «Biblioteca Filològica» 89.

L'obra que ressenyem parteix de la tasca del bibliòfil i erudit Lluís Farauo de Saint-Germain (1867-1957) (CIFUENTES 2017), qui, per al seu ús personal, anà recollint mots i expressions de textos medievals, i va formar un cedulari manuscrit que es conserva en setze calaixos llegats a l'IEC juntament amb el seu fons. Farauo hi inclogué no només el lèxic de les obres que va estudiar i editar, sinó que també va buidar totes les obres que tenia a l'abast, literàries i no literàries